

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
C-sarja N:o 11

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS 75 VUOTTA

Toimituskunta

Antti Suviranta

Esko Hoppu

Paavo Kekomäki

Mikko Kämäräinen

Juhani Wirilander

Toimittaja

HELSINKI 1973

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

75 VUOTTA

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

ISBN 951-9068-24-4 (sid.)
ISBN 951-9068-25-2 (1/2 nahk.)
ISBN 978-951-855-876-0 (PDF)

Vammala 1973. Vammalan Kirjapaino Oy

Paavo Kastari

Valtiosäätö ja yhteiskunta

Oikeudellisten normien voidaan ajatella muodostavan yhtenäisen asteittain kohoavan pyramidimaisen kokonaisuuden, oikeusjärjestyksen; sen huipussa on valtiosäätö, ydinosaltaan useimmissa maissa koottuna yhteen tai useampaan perustuslakiin. Seuraavalla portaalla ovat lait ja sitten asteittain alenevasti asetukset, valtioneuvoston päätökset, ministeriöiden päätökset, lääninhallitusten vahvistamat ohjesäännöt, kunnallissäännöt j.n.e. viranomaishierarkian mukaisessa järjestyksessä. Alimpana ovat yksityisten tekemät oikeustoimet: sopimukset, lahjoitukset, testamentit jne. Valtion tällaisen suuren normipyramidin sisällä voidaan ajatella olevan vastaavasti muiden oikeushenkilöiden muodostamia pienempiä normipyramideja yhtiöjärjestyksineen sekä yhtiökokousten, hallintoneuvostojen, johtokuntien ja muiden elinten päätöksineen.

Asteikossa alempien normien pätevyys edellytyksenä on, että ne eivät ole ristiriidassa ylempien normien kanssa. Näkemys oikeusjärjestyksen tällaisesta portaittaiseen pätevyysjärjestykseen perustuvasta rakenteesta (Stufenbau der Rechtsordnung) liitetään tavallisesti suuren oikeusoppineen Hans Kelsenin nimeen (Kastari 1969 s. 25—27). Tämän äärimmäisen normatiivisen käsityksen eli Kelsenin ns. »puhtaan oikeusopin» kärjistetyn tulkinnan mukaan ei valtio itse asiassa olekaan muuta kuin tuollainen oikeusjärjestys, se on identtinen oikeusjärjestyksen tai ainakin tuollaisen normipyramidin yläosan kanssa.

Tällainen puhtaaksiviljelty normatiivinen käsitys ei kuitenkaan vastaa todellisuutta; korkeintaan se on vain eräs osa siitä. Yhteiskunnassa vaikuttaa paljon muitakin tekijöitä kuin oikeusjärjestys eikä sen säädetyt pykälät tai muulla tavoin syntyneet säännöt ole ainoita elämäämme vaikuttavia normeja, vaikka ne ovatkin eräät tärkeimmistä; ne ovat myös sikäli helpoimmin tajuttavissa että ne modernissa yhteis-

kunnassa ovat kirjoitettuna lakikirjaan, viranomaisten ratkaisuihin tai muihin asiakirjoihin. Valtio ja sen elinten säätämä tai päättämä järjestys on vain osa yhteiskunnasta ja ymmärrettävissä siihen kuuluvien muiden tekijöiden yhteydessä. Teoreettisestikaan ei valtiota — niinkuin liberalismiin kaudella ja vielä jokin aika sitten — enää suuntauduta esittämään eräänlaisessa vastakohtaisuussuhteessa muuhun yhteiskuntaan vaan kokonaisvaltaisesti vain sen osana; kaavaillaanpa sen ehkä tulevan yhteiskunnallisen totalismin kaudella kuihtuvan tai peräti kuolevan pois — taikka kenties kehittyvän jonkinlaiseksi maailmanvaltioksi (Hazard ja Galtung s. 235—236).

Nimenomaan tuon muun yhteiskunnan tutkimisessa on aivan viime aikoina edistytty valtavasti. On syntynyt ja vielä ehkä syntymässä lukuisasti vallan uusia tieteen aloja omine kohteineen ja menetelmineen. Eräillä aikaisemmin jo viljellyillä aloilla on tapahtunut niin suuria uudistuksia, että ne on koettu suoranaisena mullistuksena. Eräänä silmiinpistävämpänä viitteenä tästä on se, että valtio-oppi tai -tiede on muuttanut tai muuttamassa nimensäkin politiologiaksi. Poliittista järjestelmää selvittämään keskittyessään jotkut poliitologit näyttävät — kenties tosin jonkinlaisen vastavaikutuksen voimastakin — suorastaan karttavan termiä »valtio» taikka sivuuttavan sen pätkällä maininnalla (Nousiainen s. 12. Vrt. Duverger s. 27—41 ja 359—364.).

Juridiikasta muut yhteiskuntatieteet todella eroavat siinä olennaisessa seikassa, että niiden lähestymistapa tutkimuskohteeseensa taikka metodi ei ole normatiivinen eli siis säännösten ja päätösten voimassa oloa, sisältöä ja keskinäisiä suhteita koskeva. Periaatteellisesti nuo tieteet eivät pyri selvittämään, minkälainen asioiden *pitäisi* säännösten ja muiden normien mukaan olla, vaan minkälaisia ne *todellisuudessa ovat*. Ilmiöiden ja niiden välisten suhteiden tällaiseen empiiriseen (kausaaliseen) puoleen tiukasti pitäytyessään ne ovat saaneet selville erittäin runsaasti uutta tietoa ja järjestäneet sen kukin omalla, aikaisemmasta usein olennaisesti poikkeavalla tavalla. Toisenlaisesta tutkimusasenteesta johtuu myös, että niiden käyttämillä termeillä, vaikka ne usein sanallisesti ovatkin samanlaisia oikeustieteen käyttämien kanssa on monesti toisenlainen sisältö ja merkitys.

Ilmiöiden tosiasialiseen puoleen pitäytyessään ovat muut yhteiskuntatieteet suuressa määrin ja menestyksellisesti voineet käyttää mittaavia sekä tilastollisiin ja muihin laskennallisiin seikkoihin perustuvia menetelmiä. Siten ne ovat saaneet tuloksiinsa näköjään lujaa varmuutta ja täsmällisyyttä, jopa pystyneet laatimaan tulevaisuuteen-

kin kohdistuvia tieteellisiä ennusteita yhteiskunnallisten ilmiöiden vastaisesta kehittymisestä. Eräänä niiden keskeisenä menettelytapana voitaneenkin pitää olettamusten, mallien ja teorioiden laatimista, joita sitten pyritään testaamaan ja todentamaan eli verifioimaan. Empiirisiä menetelmiä on tällä tavoin voitu ryhtyä laajassa mitassa käyttämään nykyaikaiselle yhteiskuntapolitiikalle luonteenomaisessa ohjailussa ja tulevaisuuden suunnittelussa.

Matematisoivan täsmentymisen ohella ja ehkä siihen liittyvästi ovat tällaiset yhteiskuntatieteet saaneet ajatuskulkuihinsa tavallisesta arki-ajattelusta etääntyvää pitkäjänteistä ohuutta, abstraktisuutta. Sinänsä erittäin monimutkaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä pyritään siten hahmottamaan käsitteillä ja ajattelutavoilla, joiden juuret monesti juontuvat luonnontieteisiin ja matematiikkaan. Tarvitsematta olla varsinainen strukturalisti saattaa yhteiskuntatieteilijä puhua rakenteista, esim. valtarakenteista, tarkoittaessaan hyvin monien ja erilaisten yhteiskunnallisten suhteiden pysyvyyttä. Ilmiöiden toiminnallista tai tarkoituseräistä puolta hahmottaessaan hän käyttää alunperin matemaattista termiä funktio, joka sinänsä ja varsinkin etäisiä yhteyksiä tarkoittaessaan ei ole helppotajuinen. Sitä koetetaan joskus havainnollistaa luonnontieteellisillä rinnastuksilla esim. imettäväisten keuhkojen ja toisaalta kalojen kidusten samanlaisesta funktiosta.

Biologisperäisiä käsitteitä niinkuin elin, orgaani tai jäsen taikka haara tai kasvu käytetään myös modernissa yhteiskuntatieteessä muutoinkin yhä edelleen, mutta nykyisin selkeästi ja painokkaasti yhteiskuntatieteellisessä merkityksessä luiskahtamatta arkiajattelun mukaisten alkeellisten analogioitten vietäväksi. Aikoinaan niin ikään löysästi käytetty käsite järjestelmä pyritään sekin tiukentamaan siihen täsmällisempään merkitykseensä, joka sille on ominaista alunperin luonnontieteellisestä systeemiteoriasta jopa kybernetikasta yhteiskunnalliseen ajatteluun siirrettynä. Rakenteet, funktiot ja systeemit ovat käsitteitä, joilla saattaa yhteiskuntatieteissäkin olla hyvin erilaisia merkityksiä riippuen niiden käyttöyhteyksistä sekä mm. abstrahoinnin tasosta ja yleistyksen asteesta. Mutta eräs niille yhteinen piirre näyttää olevan siinä, että niitä ei johdeta päätelemällä aksiomeista tai toisista käsitteistä, vaan ne osoittautuvat käyttökelpoisiksi yhteenkuuluvien, holististen kokonaisuuksien tarkastelussa.¹

¹ Selkeän ja reippaasti kriittisen esityksen poliittisen ajattelun ja teorioiden uusimmista virtauksista sekä merkittävimpien teoreetikkojen opeista antaa *Meehan*. — Strukturalismista yleisenä, varsin monien tieteiden alueelle ulottuvana ajattelutapana antaa suppean esityksen ruotsiksikin käännettyssä kirjassaan *Jean Piaget, Strukturalismen* 1972.

Tällainen strukturaalis-funktionaalinen systeemiajattelu on eräs uudenaikaisten yhteiskuntatieteiden tutkimustavoista, jonka avulla on kyetty lähestymään monia yhteiskunnallisia ongelmia uudella kokonaisvaltaisella tavalla. Varsinkin se on pystynyt saamaan yhteiskunnasta kokonaisuudessaankin jäntevemmän ja monipuolisemman tutkimusotteen. Se pyrkii sijoittamaan yhteiskunnan kokonaissysteemin yhteyteen omille paikoilleen jopa sellaisia laaja-alaisia ja monimutkaisia mutta kukin tahollaan varsin omalaatuisia alakokonaisuuksia kuin uskonto, talous, politiikka, informaatio, sosiaalihuolto, perhe jne. sekä käsittelemään niitä kutakin oman rakenteensa ja funktionaalisuutensa instituutioina tai systeemeinä.^{1a} Myös juridiikan tutkimuskohde *oikeus* on tällainen rakenteeltaan ja toiminnaltaan omalaatuinen instituutio tai systeemi yhteiskuntakokonaisuuden sisällä. Tällä tavoin näyttää olevan mahdollista saada ilmiöstä »oikeus» sellainen ote, joka tekee mahdolliseksi ymmärtää sen vähitellen tapahtuneen rakenteellisen ja toiminnallisen kehittymisen arkaaisista oloista antiikin korkeakulttuurien kautta nykyaikaiseksi positivoiduksi eli suurelta osalta säädännäiseksi oikeusjärjestykseksi (Luhmann 1972 s. 145—).

Mutta oikeustiede eli juridiikka ei sosiologian tavoin keskity tällaisten laajojen yhteiskuntarakenteiden ja -funktioiden kausaaliseen selvittämiseen, vaan ns. dogmaattisena eli normatiivisena tieteenä kohdistaa erityisen huomionsa kussakin valtiossa voimassaolevan oikeusjärjestyksen rakenteisiin ja funktioihin asioiden tavallaan muodolliselta puolelta eli siis asioihin sellaisina kuin ne ilmenevät lakien, viranomaisten päätösten, kansalaisten välisten sopimusten ym. normien oikeusjärjestyksi formalisoimina.^{1b} Se pyrkii selvittämään ja

^{1a} Systeemeistä, instituutioista ja rakenteista ks. *Tiedon portaat* V s. 296 ja 476 ss. sekä VIII s. 425 ss. ja *Yhteiskuntatieteiden käsikirja* s. 619—624.

^{1b} Fr. Wieacker, *Rechtsgeschichte*, Fischer Lexikon Recht s. 144—147 esittää roomalaisen oikeuden maailmanhistoriallisen merkityksen siinä, että se löysi »die Bedeutung eines autonomen, gedanklich zwingenden Ableitungsverfahrens, eben des fachjuristischen, für die Objektivierung und Neutralisierung der sozialen Konflikte, die jeder Rechtsfrage zugrunde liegen, und hat damit den Rechtsgedanken gegenüber religiöser, moralischer und politischer Ideologie verselbständigt und gesichert». Sittenmin koulutus Corpus Juriksessä tuli antamaan myöhemmälle ammattijuristille »ein Monopol für eine bestimmte intellektuelle Methodik der Formalisierung rechtlicher Konflikte...»

Huomattava on, että yhteiskuntatieteissä käytetään *normatiivisuutta* monenlaisiin normeihin nojaavaan arviointiin liittyvänä laajemmassa merkityksessä kuin juridiikassa, joka selvittelee vain oikeusjärjestykseksi (laeiksi, päätöksiksi, sopimuksiksi, tapaoikeudeksi jne.) positivoituneiden oikeusnormien syntyä, tehtävää ja rakennetta erityisesti niiden sisällön tulkinnan kannalta. Vrt. *Meehan* s. 358 ss. sekä 415—

järjestämään johdonmukaisella ja yhtenäisellä tavalla tuon oikeusjärjestyksen normien sisältöä, niiden välisiä suhteita sekä niiden toimintaa eli siis niiden sovellutusta tosiasiallisiin ristiriitatilanteisiin. Se yrittää selvittää, mikä ja minkälainen normi kuhunkin tilanteeseen soveltuu sekä mitä sen soveltamisesta seuraa taikka oikeammin pitäisi seurata. Juristit ovat eräässä mielessä yhteiskuntainsinöörejä. Juridiikan tutkimusasenno, lähestymistapa ja metodi on käytännöllinen ja soveltava. Se on normatiivinen.

Vaikka juridiikan kärki ei kohdistukaan kausaaliseen todellisuuteen vaan normeihin, oikeussääntöihin, se ei kuitenkaan voi eikä saa irtautua tosiasioista. Päinvastoin sen pitää mitä kiinteimmin liittyä niihin. Juridiikka ei saa ohentua pelkillä normatiivisilla käsitteillä operoivaksi (Begriffsjurisprudenz), vaan sen tulee selvittää ja eritellä elävää oikeutta, oikeusnormeja ja niiden sovellutusta sellaisina kuin ne esiintyvät käytännöllisessä elämässä. Mutta erityisesti normeihin keskittyvänä sen siitä huolimatta voi sanoa kiinnittävän erityisen huomionsa nimenomaan formaaliseen puoleen. Perheoikeus keskittyy erityisesti selvittämään lailla säänneltyä *avioliittoa* ja sen seuraamuksia, vaikka tuomioistuimet ja muut viranomaiset kyllä voivat joutua ottamaan kantaa, suorittamaan ratkaisuja myös tosiasiallisen *avoliiton* ja sen seuraamusten suhteen. Sosiologialle sitä vastoin saattaa perheinstituutio merkitä lähinnä rakkaudelle (sukupuoliselle) perustuvaa miehen ja naisen (tai useampien) kaikenlaista pysyvää yhteenliittymää seuraamuksineen; tosin ei sekään puolestaan voi jättää tuota tosiasiallista yhteiselämää koskevia oikeudellisia ja muita normeja huomiota vaille. Yhteiskunnallisena ilmiönä tutkimuskohde voi olla sama ja sen tutkimisessakin voidaan käyttää samanlaista tekniikkaa ja menettelytapoja; painopiste lähestymistavassa ja metodissa on kuitenkin erilainen.

Varsinaisen juridiikan instituutit eli säännöstit (erotuksena instituutioista) ovat myös sikäli konkreettisia, että ne ovat tietyn oikeusjärjestyksen sääntelemiä. Ei ainoastaan jonkin muhamettilaisen oikeusjärjestyksen moniaviolinen perhe poikkeaa meikäläisestä vaan jokaisen maan perheoikeus poikkeaa joissakin kohdin minkä tahansa toisen maan perheoikeudesta. Ns. vertaileva oikeustiede pyrkii kyllä

428. Ks. myös *Badura*, *Recht, Theorie des Rechts, Rechtsphilosophie*, Fischer Lexikon *Recht* s. 134.

»Formalisointia» käytän eräänlaisessa omatekoisessa merkityksessä vastaamaan suunnilleen oikeuden positivistia. Yhteiskuntatieteissä formalismi tarkoittaa matematisoituja esim. peli- tai informaatioteorian malleja tai kaavoja. *Meehan* s. 287 ss.

selvittämään yhtäläisyyksiä ja erilaisuuksia eri maiden oikeusjärjestyksissä ja niiden instituuteissa sekä siten valaisemaan kunkin säännösten luonnetta eri oikeusjärjestyksissä ja erityisesti tutkijaa lähinnä kiinnostavassa maassa. Mutta varsinaisesti se ei pyri tällaisten selvittelyjen perusteella yleistykseen eli generalisaatioihin. Oikeustieteen menettelytapoihin ei myöskään kuulu hypoteesien rakentaminen ja niiden todentaminen eli verifiointi. Jos se turvautuu vaihtoehtoihin tulkintaolettamuksiin, tapahtuu tämä useimmiten siinä tarkoituksessa, että ne taikka jokin niistä pyritään osoittamaan epätydyttäväksi tai peräti absurdiksi.

Oikeusjärjestyksen instituuteille on näin ollen ominaista suhteellisen konkreettinen luonne. Sen säännöt ovat tavallisesti myös käytännöllisen elämän läheisiä ja sellaisina helposti ymmärrettäviä ja niiden nimityksetkin vastaavat arkikielen ilmaisuja. Niinpä se käyttää arkailematta myös termiä valtio ei ainoastaan sen vuoksi, että tuo sana esiintyy usein laeissa ja muissa oikeudellisissa asiakirjoissa vaan myös siitä syystä, että oikeudellisissa yhteyksissä ei useimmiten tuota mitään vaikeuksia ymmärtää, mitä sillä kussakin tapauksessa tarkoitetaan. Mutta kun valtio on käytännöllisessäkin elämässä sangen laaja-alainen ja monitahoinen ilmiö, josta muodostetulla kokonaiskäsityksellä saattaa erityisesti valtiosäännön yhteydessä olla merkitystä, on paikallaan jonkin verran enemmän pohtia siihen liittyviä seikkoja.

Varsinkaan oikeudellisessa mielessä ei nykyaikaisella valtiolla ole kovinkaan paljon yhtäläisyyksiä muinaisuuden teokratioiden tai jumalhallsijoiden despotioiden eikä feodaalijan ruhtinaskuntien taikka edes kreikkalaisen kaupunkivaltion, poliksen kanssa. Viime vuosisadalta lähtien voimakkaana vaikuttaneen kansallisuusaatteen ansiosta ovat useimmat nykyajan kehittyneet yhteiskunnat muodostuneet kansallisvaltioiksi.

Mutta muitakin voimakkaita ideologioita on yhä edelleen vaikuttamassa valtioiden muodostumiseen. Niinpä arabien keskuudessa ei yhteinen islamin usko ainoastaan muovaa perheinstituutioita vaan on olennaisesti vaikuttamassa koko yhteiskuntajärjestykseen, myös valtioiden luonteeseen ja niiden monesti tilapäisiin yhteenliittymisiin. Uusin ja sekin miltei uskonnonomaisella voimalla esiintyvä vaikka ainoastaan tämänpuoleisiin seikkoihin kohdistuva ideologia on kommunismi erityisesti sellaisena kuin se esiintyy marxismina ja eritoten neuvostomarxilaisuutena (SDG IV p. 346—351 ja 366—373). Viimeksi

mainittu ei ole ainoastaan siirtänyt tuotantovälineitä yhteiskunnan haltuun ja siten muuttanut perusteellisesti talouselämän kulun, vaan on läpikotaisin hapattanut myös yhteiskunnan hyvin monet muutkin instituutiot ja olennaisesti muovannut yhteiskunnan koko rakennetta. Näiden syvällisten muutosten mukana on myös oikeusjärjestys perustetaan myöten samoin kuin tietysti itse valtiokin muuttanut luonnetaan.

Oikeusjärjestyksen normit pykäliksi formalisoituina samoin kuin juridiikan monet käsitteet saattavat eri yhteiskuntajärjestyksissäkin kyllä ulkonaisesti muistuttaa toisiaan. Mutta havainnollisempaa esimerkkiä siitä, miten oikeusjärjestys formaalisena ja normatiivisena instituutiona on vain osa yhteiskuntajärjestyksen kokonaisuutta ja tuhansin säikein siihen sidoksissa, tuskin on saatavissa muualta kuin poliittisen äkkimullistuksen tietä yhteiskuntajärjestykseltään niin erilaisiksi muodostuneitten Länsi- ja Itä-Saksan oikeusjärjestysten rinnakkainasettelusta (Kastari 1972 s. 309). Ei ainoastaan perusoikeudet vaan myös kunnat, tuomioistuimet, kansanedustuslaitos ja melkein kaikki muutkin oikeusjärjestyksen instituutit on Itä-Saksassa nopeasti muovattu siinä määrin uudelleen, että ne entisen yhteisen valtion erilleen haljenneissa osissa osoittautuvat nykyisin sekä rakenteeltaan, että toiminnaltaan tuiki erilaisiksi (Bundestagsdrucksache VI/3080/8. 2. 1972 ja sen kritiikki radikaalien lehdessä Kritische Justiz 1972 s. 435—443).

Ehkä selvimpänä tämä vastakkaisuus ilmenee valtiosäännössä. Eräänä keskeisimpänä valtiosäännön tehtävänä on organisoida ja säännellä poliittisen järjestelmän rakenne ja toiminta. Moniarvoisuudelle ja sikäli yksilön poliittisenkin toiminnan vapaudelle rakentuissa länsimaisissa yhteiskunnissa on keskeisenä rakennepiirteenä useampien puolueiden toiminnasta koostuva kokonaisuus. Puolueita pitää olla vähintään kaksi, koska olennaisena piirteenä on järjestyneen opposition taholta tuleva kritiikki sekä periaatteellinen mahdollisuus vähemmistön pääsemisestä vuorollaan enemmistöksi ja astumisesta entisten vallanhaltijoiden tilalle.

Tämän peruskehikon puitteissa on poliittinen järjestelmä formalisoitu valtiosääntöjen pykäliksi kussakin länsimaisen demokratian maassa toisistaan poikkeavalla ja siis omalaatuisella tavalla. Näitä poliittisia järjestelmiä voidaan karkeasti tyypitellä esim. seuraavasti: 1) presidenttijärjestelmä leimallisimmillaan USA:ssa, jossa valtionpäämies pysyy puolueensa johtajana ja on hallituksensa tosiasiallista

valtaa käyttävä keskushenkilö jopa siinä määrin, että hallituksen jäsenet ovat vain hänestä riippuvaisia apulaisia, valtiosuhteereitä eivätkä parlamentin luottamuksesta riippuvia ministereitä; 2) parlamentaarinen järjestelmä tyypillisimmillään Englannissa (kaksine vallassa vuorottelevine puolueineen) mutta melko selväpiirteisenä myös Skandinavian maissa, Länsi-Saksassa, Itävallassa ja Italiassa; valtionpäämies on pääasiassa vain edustustehtäviä hoitava symbolinen keulakuva, joten todellista valtaa käyttää parlamentille vastuunalaisista ja sen luottamuksen varassa toimivista, itsenäisistä ministereistä koostuva hallitus ja sen pääministeri maan politiikan keskeisimpänä johtohahmona; 3) ns. konventtijärjestelmä Sveitsissä, jossa parlamentti koko vaalikaudeksi valitsee hallituksen jäsenet; niistä kukin vuorollaan toimii yhden vuoden hallituksen puheenjohtajana ja samalla myös edustustehtäviä hoitavana presidenttinä eli siis valtiopäämiehenä.²

Sosialististen maiden valtiosäännöillä on olennaisesti toisenlainen luonne. Tässä valtiosääntöjen luonteen vastakkaisuudessa tulee ehkä selvimmin esille laeiksi positivoidulle oikeusjärjestykselle ja erityisesti valtiosäännölle ominainen formaalisuus. Karkeassa tyyppijaottelussa sosialististen maiden tosin voi sanoa omaksuneen pääasiallisesti sveitsiläismallisen valtiosääntörakenteen. Olennaisena erona on kuitenkin se, että koko yhteiskuntajärjestys on marxilais-leninistisen ideologian läpitunkemana monoliittinen mm. sikäli, että poliittista järjestelmää johtaa ja hallitsee yksi ainoa puolue, joka ei lainkaan salli järjestäytynyttä poliittista oppositiota. Valtiosäännön formaalisuus korostuu erityisesti siinä, että sen normit oikeastaan varsin vähäisessä määrässä sääntelevät varsinaisen poliittisen järjestelmän ydinaluetta, todellisen poliittisen vallan käyttelyä. Valtiosäännön järjestämän virallisen valtiokoneiston rinnalle on näet rakentunut toinen, yhden ainoan tai ainakin määräävässä asemassa olevan yhden puolueen koneisto, jossa varsinaiset tärkeät ratkaisut tehdään: lähinnä puolueen keskus-

² Kun hallituksen jäsenpaikat Sveitsissä jaetaan tärkeimpien puolueiden kesken niiden suuruuden mukaisessa suhteessa ja heidät tavallisesti uudelleen valinnalla pysytetään paikoillaan aina eläkeikään asti, puuttuu sieltä parlamentarismille aidoimmillaan ja presidenttijärjestelmällekin jossakin määrin ominainen hallituksen ja sitä valvovan ja kritikoivan opposition vastakkaisuus ja vuorottelumahdollisuus. Tätä seikkaa näkyy pidettävän Sveitsissä epäkohtana, joka lienee siellä paraillaan vireillä olevan valtiosäännön uudistussuunnittelun keskeisiä kohtia (Schumann). Poliittinen järjestelmä on Sveitsissä kuitenkin siinä olennaisessa kohdassa moniarvoinen, että siihen kuuluu ei ainoastaan monia tehokkaasti toimivia puolueita vaan myös poliittisen toiminnan arvostelun täysi vapaus.

komitea ja sen poliittinen toimikunta eli politbyro. Valtiosäännön normien sääntelemä virallinen valtiokoneisto parlamentteineen, puhemiehistöineen ja ministerineuvostoineen — vieläpä tuomioistuimineen — on olennaisesti puolueen piirissä tehtyjen ratkaisujen täytäntöönpanijan taikka sieltä annettujen suuntaviivojen soveltajan asemassa. (Vrt. Denisov-Kirichenko, Kovács, Churchward, SDG VI p. 638—651 ja Kastari 1970).

Kun vielä itse ideologia rakentuu tiukasti tulevaisuuden kommunistiseen ihanneyhteiskuntaan tähtäävän dialektisen ja historiallisen materialismin käsityksiin pohjautuvien kehityslakien varaan, joiden auktoritatiivisena tulkitsijana on puolueen johto (SDG IV p. 346—351, 356—363, 369—373 sekä YK s. 299), saa koko kulttuurikäsitys länsimaisesta individualismista ja moniarvoisuudesta poikkeavan tiukasti tavoitteellisen luonteen. Näihin peruskäsityksiin liittyen ja oikeastaan seurauksena niistä joutuvat perinteellinen valtio sekä oikeusjärjestyskin välineeksi tähän keskitettyyn päämäärään pyrittäessä. Päämäärään saavuttaessa voidaankin niiden — jopa kenties itse puolueenkin — ennustaa dialektisen kehityksen tuloksena kuihtuvan ja kuolevan tai nukkuvan pois (*Perfiljev* s. 93—105 ja *Susiluoto* s. 47).

On tietysti totta, että individualismille ja moniarvoisuudelle rakentuvissa länsimaisissakin demokratioissa tärkeitä poliittisia ratkaisuja tehdään virallisen valtiokoneiston ulkopuolella ja nimenomaan puolueelinten sekä myös etujärjestöjen piirissä. Tämä heijastuu selvästi myös valtiosäännön normien tulkintaan. Niillä molemmilla onkin usein myös sangen vahva vaikutus virallisten valtioelinten toimintaan — joissakin tapauksissa jopa niin, että parlamenttikin voi joutua tilanteeseen, jossa sen on vain siunattava tällainen sen ulkopuolella tehty esim. työmarkkinaosapuolten ratkaisu.³ Mutta säännönmukaisesti — oikeastaan aniharvoja poikkeuksia lukuunottamatta — todelliset ratkaisut kuitenkin tehdään virallisen valtiokoneiston piirissä, viime kädessä useimmiten parlamentissa tai hallituksessa. Peräti toinen asia on, että sielläkin ratkaisut monesti tehdään enemmänkin puolueiden näkökohtien mukaisesti kuin asianomaisten puhtaasti persoonallisten käsitysten perusteella. Sekä puolueiden piirissä että niiden

³ Näin oli asian laita käsiteltäessä työmarkkina- ja eräiden muidenkin tärkeiden etujärjestöjen ns. vakauttamissopimuksilla jo enakkoon lukkoonlyötyjä, taloudellisen kasvun turvaamista koskevia lakeja (207/1968, 754/1969, 407/1970 ja 868/1971) eduskunnassa.

ohi suoraankin virallisessa valtiokoneistossa saattavat vuorostaan monet yhteiskunnalliset voimat niinkuin uskonto, työmarkkina- ja talouselämän järjestöt, suuryritykset jne. vaikuttaa painostuksen tai manipulaation avulla ratkaisuihin. Mutta joka tapauksessa on erityisesti parlamentti keskeinen näyttämö puolueiden poliittiselle toiminnalle ja sen vaalit niiden keskinäisen voimainkoetuksen suuri areena. Nimenomaan parlamentaarisessa järjestelmässä hallituksenkin asema on olennaisesti parlamentin ns. luottamuksesta riippuva.

Näin ollen myös valtiosäännön normit esim. meillä melkoisessa määrässä todella sääntelevät poliittisen järjestelmän rakennetta ja toimintaa. Toinen asia on sitten, että varsinaisen virallisen valtiosäännön kirjoitetut normit eivät — enempää lännessä kuin idässäkään — kykene kovinkaan tehokkaasti tunkeutumaan poliittisen järjestelmän päätöksentekoprosessin monisäikeisiin ytimiin asti taikka jännittymään sen äärialueitakin koskevaksi. Esim. juuri puolueiden taikka myös etujärjestöjen osuus ja asema ovat niin ongelmallisia, että niistä perustuslakeihin (Neuvostoliiton 126 § sekä Länsi-Saksan 9 ja 21 §) on voitu ottaa vain varsin ylimalkaisia, viitteellisiä säännöksiä eikä niitä edes tavallisissa laeissa liene monessakaan maassa sanottavasti säännelty. Ehkä vieläkin vähemmän on — virkamiehen oikeudellista asemaa lukuunottamatta — lainsäännöksiä siitä tärkeästä osuudesta, mitä byrokratia ja muu asiantuntemus näyttelevät päätöksiä valmisteltaessa taikka täytäntöön pantaessa. Poliittisen valtiosäännön osuudesta yhteiskuntakokonaisuuden yhteydessä onkin sosiologian taholta esitetty varsin monipuolisia, osin sangen kriittisiä näkökohtia (Luhmann 1973).

Tällainen vajavuus poliittisen järjestelmän sääntelyssä perustuslain pykäliksi formalisoitujen oikeusnormien avulla on todennäköisesti yhteydessä niiden tekijöiden kanssa, joiden vuoksi perustuslakien monilla keskeisillä pykälillä ei ole samanlaista tuomioistuinkelpoisuutta (justiciability) eikä pakkosanktiota kuin useimmilla muilla oikeusjärjestyksen tärkeillä säännöksillä. Edellisten noudattamista ja soveltamista ei jälkimmäisten tapaan useinkaan voida saattaa tuomioistuinten tutkittavaksi ja ratkaistavaksi sekä pakkotoimenpitein täytäntöönpantavaksi. Niiden noudattamisen takeena ovat monenlaiset muut, tosin epämääräisemmät tekijät: korkeissa asemissa olevien henkilökohtainen vastuuntunto, yleinen mielipide sekä poliittiset seuraamukset, joita normin noudattamisen tieltä syrjään horjahtaminen saattaisi aiheuttaa.

Pykäliksi formalisoidun valtiosäännön ongelmallisuutta osoittaakin ehkä parhaiten se tunnettu tosiasia, että Englannin valtiosäännössä on vain joitakin harvoja, satunnaisesti säädettyjä kirjoitettuja pykäläiä. Olennaiselta osaltaan on Englannin valtiosääntö käytännön tietä syn-tyneiden ajan patinoimien sovinnaisääntöjen (constitutional con-ventions) varassa. Selvimpänä tunnusmerkkinä, joka erottaa sovinnalssäännöt varsinaisista oikeusnormeista, myös tavanomaisesta oikeudesta, pidetään Englannissa juuri sitä seikkaa, että niiden sovel-tamista ei voida saattaa tuomioistuinten tutkittavaksi. Ne ovat kuiten-kin sitovalta voimaltaan erinomaisen tehokkaita ja itse asiassa niiden sanktiona ovatkin sanmantapaiset seikat, joiden edellä todettiin olevan keskeisten pykäliksikin formalisoitujen eli säädettyjen valtiosääntö-normien takeena. Ja vaikka konventiosääntöjen sisältö käy selville vain noudatetusta käytännöstä — jopa niin, että se toisinaan voidaan täsmentää vasta valtiomiesten muistelmien tai heistä kirjoitettujen elämäkertojen perusteella — on niiden ohjailemaa englantilaista par-lamentarismia joustavuutensa, vakavuutensa ja tehokkuutensa vieläpä kansanvaltaisuutensakin puolesta yleisesti pidetty nykyajan ehkä onnistuneimpana poliittisena järjestelmänä.

Juuri konventionaalnormeista koostuva valtiosääntö onkin tietysti kaikkein läheisimmin sidoksissa asianomaiseen yhteiskuntaan ja eri-tyisesti sen poliittiseen järjestelmään, koska se on vain eräänlainen säteily sen omasta ytimestä.⁴ Mutta myös rationalisoivissa pyrkimyksissä valtiosäännön formalisoinnilla yhtenäiseksi pykäläkokonaisuudeksi on monien valtioiden kohdalla saatettu onnistua melkoisesti var-sinkin silloin kun on tyydytty liittymään aikaisempaan yhteiskunta-kokonaisuuteen sekä sittemmin kyetty pysymään sen kehityksen tasalla. Vakaissa yhteiskunnallisissa oloissa on positivoitukin valtio-sääntö saattanut pysyä voimassa hyvinkin pitkiä aikoja joko mukaut-tamalla pykäläiä tulkinnan avulla taikka niiden sisältöä säädännäises-tikin muuttamalla kehityksen ja muuttuneiden olosuhteiden vaatimuk-sia vastaavaksi. Hyvin useissa tapauksissa ovat kuitenkin vallan-kumoukset tai muunlaiset murrokset rikkoneet olojen yhtenäisen jat-kuvuuden, jolloin on ollut laadittava ja formalisoitava uusi valtio-sääntö.

⁴ Tässä kohden se muistuttaa Common Law -maiden tuomioistuinten luomaa ja niiden ennakkopäätösten varassa olevaa oikeusjärjestyksen osaa (Lakimies 1967 s. 152—158). Roomalaisen oikeuden mailmanhistoriallisen merkityksen eräänä seli-tyksenä on, että sen normeja ei ydinosaltaan oltu lainsäännöksiksi positivoitu vaan ne olivat oikeudenkäytön muovaamia, katsoo *Wieacker*, *Rechtsgeschichte Fischer Lexikon* s. 154.

Vakavuutta ja jatkuvuutta onkin melkein kaikissa valtioissa pyritty turvaamaan sellaisella teknillisellä menetelmällä, että valtiosääntö on nostettu hierarkkisesti tavallisten lakien yläpuolelle: sen muuttamisen tai uusimisen on säädetty edellyttävän parlamentissa yksinkertaista enemmistöä suuremman määrän enemmistön tai muita vaikeuttavia muotomääräyksiä. Jos valtiosäännön formalisoiminen yhtenäiseksi pykäläkokonaisuudeksi on aikanaan — sitä on alkanut tapahtua vasta 1700-luvulta lähtien — merkinnyt huomattavaa askelta oikeuden positivoimisessa, on sen korottamista hierarkkisesti astetta korkeammalla olevaksi perustuslaiksi pidettävä yhteiskunta- ja oikeusteknologiassa uutena askelena samaan positivoinnin suuntaan.

Vertaileva tarkastelu osoittaa tässä hierarkkisen porrastuksen teknologiassa useita rakenteellisia ja toiminnallisia vivahteita. Joidenkin maiden positivoidulla sekä yhtenäiseksi säännöstöksi kootulla ja järjestetyllä eli kodifioidulla valtiosäännöllä ei ole porrastettua asemaa lainkaan (Uusi Seelanti) ja toisissa tuolla porrastuksella on suhteellisen vähäinen toiminnallinen ja siis käytännöllinen merkitys (Ranska). Siellä missä porrastuksella on huomattava merkitys, on siinäkin puolestaan havaittavissa erilaisia rakenteellisia ja toiminnallisia piirteitä. Porrastus on voinut jäädä käytännössä ilmenemään olennaisesti vain säätämisvaiheen varassa, jolloin tavallisen lain ja perustuslain välinen suhde pyritään jo säätämisvaiheessa huolellisesti selvittämään sekä ylemmän portaan edellyttämiä vaikeutettuja muotoja myös noudattamaan — kenties jopa niin, että epäselvät rajatapauksetkin käsitellään poikkeuksina perustuslaista ylemmän portaan vaikeutettuja muotoja noudattaen (Suomi). Tavallisin rakenne on kuitenkin se, että positivoitujen normien hierarkkisen suhteen kontrolli jätetään tuomioistuinten jälkikäteen ratkaistavaksi; silloin perustuslain kanssa ristiriidassa olevaksi todettu tavallisen lain säännös samalla julistetaan tai jää pelkästään ipso facto vastaisuudessa normatiivista voimaa vaille. Tämä kontrolliratkaisu saattaa vuorostaan kuulua joko tavallisille tuomioistuimille ja viime kädessä ylimmälle oikeusasteelle (USA, Brittiläisen kansainyhteisön maat — Englantia ja Uutta Seelantia lukuunottamatta — Skandinavian maat, Sveitsi ja Japani) taikka erityiselle valtiosääntötuomioistuimelle (Itävalta, Länsi-Saksa ja Italia) (Kastari 1969 s. 288—285).

Hyvin monet historialliset seikat ovat eri valtioissa olleet vaikuttamassa hierarkkisen porrastuksen syntymiseen ja sen erilaiseen muotoutumiseen (Kastari 1961). Positivoidun valtiosäännön tehtäväkin on

parisatavuotisen historiansa aikana huomattavasti vaihdellut. Erityisesti nykyaikana se on olennaisesti erilainen monoliittisen sosialistisissa, kiinteästi tavoitteellisen poliittisen järjestelmän maissa ja toisaalta kapitalistisissa individualismille rakentuvan heterogeenisen pluralismin maissa (Kastari 1970 ja Blondel s. 265—281). Oikeuden positivistipyrkimysten voi oikeastaan sanoa kulkeneen formalisoinnin kehää, kunnes ympyrä on sosialististen maiden valtiosääntöjen kohdalla miltei umpeutunut: jossakin määrin Englannin tapaan niissäkin varsinainen poliittinen järjestelmä rakentuu ja toimii olennaisesti muiden kuin pykäliksi formalisoitujen valtiosääntönormien varassa taikka sosialistisissa maissa jopa niiden ulkopuolella. Sosialistisissa maissa on oikeusnormien perinnäisen positiivisoikeudellisen merkityksen ohentuminen erityisesti valtiosäännön kohdalla näkyvissä kahtaalla: 1) siinä että tuomioistuimet ovat menettäneet riippumattomuutensa puolueesta ja poliittisista elimistä (jolloin lakien perustuslainmukaisuuden jälkikontrollointi ei tietysti voi tulla kysymyksenäkään) sekä 2) siinä, että määräenemmistösäännöksistä johtuva hierarkkisuuskin on kadottanut käytännöllisen merkityksensä, koska parlamentti suorittaa ratkaisujansa yleensä monoliittisen yksimielisyyden merkeissä.

Moniarvoisen yhteiskunnan suunnalla edustavat sekä perustuslaillisen ja individualistisen ideologian että oikeudellisen teknologian kannalta äärimmäistä vastakohtaa ne maat, joissa kodifioitun ja hierarkkisesti positivoitun valtiosäännön tehokkuutta on pyritty tuomioistuimen suorittamalla lakien perustuslainmukaisuuden jälkikontrolilla korostamaan. Paitsi poliittisen järjestelmän ja valtiokoneiston (usein federatiivisen) rakenteelle ja toiminnalle voi tuollaisella valtiosäännöllä silloin olla suuri merkitys myös yksilön oikeusaseman turvaajana. Useimmat lakien perustuslainmukaisuutta koskevat oikeudenkäynnit kohdistuvatkin kansalaisten perusoikeuksia koskevien säännösten soveltamiseen. Mutta niissäkin maissa — kuten Skandinaviassa — joissa viimeksimainitulla seikalla on enemmän periaatteellinen kuin käytännöllinen merkitys, näyttelee positivoitu valtiosääntö sentään huomattavaa roolia poliittisen järjestelmän sekä valtiokoneiston rakenteen ja toiminnan — mm. tuomioistuinten riippumattomuuden — tehokkaana sääntelijänä.

Politiikan ohella on taloudellinen toiminta toinen nykyajan yhteiskunnan keskeisistä instituutioista. Yhteiskuntakokonaisuuden alajärjestelmiksi ajateltuina ne molemmat ovat tietysti vuorovaikutuksessa

keskenään sekä heijastuvat myös valtiosääntöön ja silloin yhtä hyvin pykäliksi formalisoituun kuin konventionaalienormienkin varassa olevaan. Ideologiseen perspektiiviin asetettuna näyttää nyky maailman kahtiajako talouselämän alalla ainakin arkiajattelussa vieläkin jyrkemmältä kuin konsanaan politiikassa: kapitalismi ja sosialismi ovat nimenomaan talousjärjestelmien rakenteen ja toiminnan kannalta kahteen vastakkaiseen napaan osoittavia viittoja. Erityisesti tuotantovälineiden omistus joko pääosaltaan yksityisille taikka vain yhteiskunnalle kuuluvana on muodostunut ratkaisevimaksi rakenteelliseksi erokriteeriksi.⁵

Kuitenkin saattaa yhä pitemmälle etenevä industrialismi ja siihen liittyvä automaatio sekä muu teollinen ja taloudellinen teknologia olla omansa asettamaan talouselämän kaikissa kehittyneissä maissa — niin sosialistisissa kuin kapitalistisissakin — siinä määrin samantapaisten ongelmien eteen, että monet varsinkin läntiset teoreetikot ovat esittäneet olettamuksia sosialististen ja kapitalististen talousjärjestelmien vastaisesta konvergoitumisesta eli vähittäisestä kehitymisestä yhä lähemmäksi toisiaan. Marxilaiselta taholta nämä teorialat on torjuttu sekä poliittisesti vaarallisena vaihtoehtona että maailmanlaajuisissa mittasuhteissa myös historiallisen materialismin kehityslakien vastaisina (SDG III p. 900—901).

Marxilaisuuden perinnäisten ja melko kaavamaisten opinkappaleiden mukaan on länsimainen valtio kuitenkin kapitalististen monopolien ja valtiollista valtaa hallussaan pitävien puolueiden (aina sosiaalidemokraatteja myöten) yhteisvaikutuksen tuloksena auttamattomasti valtiomonopolistisen kapitalismin käsissä ja tuotantotapansa vankeudessa, josta sitä ei voida vapauttaa muutoin kuin tuotantovälineiden sosialisoinnilla ja poliittisen vallan ottamisella työväenluokan käsiin. Muutoin ei voida työvoiman riistoa ja luokkasortoa poistaa.

⁵ Sosialististen maiden omien tiedemiesten esitykset järjestelmien eroavuuksista ovat monesti »katastrofaalisen ideologisen köyhtymisen» tai »kliseemäiseksi fraseologiaksi vulgarisoituneen marxilaisuuden» leimaamia (*Miliband* s. 213). Länessä toimivien marxilaisten kriittiset esitykset ovat usein paljon valaisevampia ja kiinnostavampia — kuten esim. Ranskan kommunistisen puolueen laajan ja monipuolista asiantuntemusta edustavan työryhmän tuore aikaansaannos *Der staatsmonopolistische Kapitalismus* 1972 (originaali: *Le Capitalisme monopoliste d'Etat* 1971) sekä varsinkin *Ralph Milibandin* monen maan olojen tarkkaan kritiikkiin perustuva, tiukkaa luokkakantaisuutta mutta samalla terävää silmää ja hyvää harkintaa osoittava *Statsmakten i det kapitalistiska samhället. En analys av maktsystemet i västvärlden* 1973 (originaali: *The State in Capitalist Society* 1969). *Timo Kyn-täjä*, Valtiomonopolistisen kapitalismin teoriasta ja tutkimusmetodista, *Sosiologia* 1973 s. 52—63 esittelee aihettaan e.m. ranskalaisen tutkimuksen nojalla sekä pyrkii lisäksi erittelemään valtion itsenäisyyden astetta luokkien välisen vastakohtaisuuden vaiheissa.

Länsimaisten teoreetikkojen käsitykset ovat monivaihteisempia ja häilyvämpiä. Sallimalla termeille »kapitalismi» ja »luokka» väljemmän sisällön he pyrkivät antamaan talouden osuudesta ja asemasta yhteiskuntajärjestelmän kokonaisuudessa monipuolisemman ja vivahteikkaamman kuvan. Heidän käsityksensä mukaan taloudellinen toiminta ei ole ainoastaan sosialistisessa järjestelmässä vaan itse asiassa myös länsimaaisessa demokratiassa viime kädessä politiikalle alistettu sekä enemmän tai vähemmän sen sääntelemä.⁶ Varsinkin monikansallisten jättimonopoliin valvonta tai ohjailu saattaa tosin olla peräti vaikeata mutta periaatteessa yhteiskuntapolitiikka sittenkin käy talouspolitiikan edellä (SDG IV p. 554—562). Poliitiikka on tällöin ymmärrettävä määritellyksi laajasti toiminnaksi, jolla auktoritatiivisesti voidaan vaikuttaa sosiaalisten etujen jakautumiseen yhteiskunnassa.

Empiirisiin tosiasioihin pohjautuvan ja melko täsmällisen otteen saaminen pitkälle teollistuneen yhteiskunnan kokonaisjärjestelmästä poliittisine ja taloudellisine alajärjestelmineen on tietysti erinomaisen hankala tehtävä. Niin laaja-alaista vertailua tai rinnakkainasettelua idän ja lännen yhteiskuntajärjestelmien välillä ei liene vaativilla tieteellisillä menetelmillä missään aikaansaatu, lieneekö yritettykään. Mittavaa tehtävää vaikeuttaa vielä sangen suuresti ideologisten tekijöiden mukaantulo.

Paitsi käytännöllisen politiikan ja sangen tuntuvasti myös taloudellisen toiminnan osalta on ideologisilla tekijöillä suuri merkitys myös tieteellisessä — erityisesti yhteiskunnallisessa — tutkimuksessa. Näin on laita erityisesti silloin kun tutkimus — konkreettisen lähestymistavan ylivoimaisuuden edessä — urkenee nykyisten yhteiskuntien taikka yksinkertaistetusti *yhteiskunnan* spekulatiiviseksi eritellyksi perustuipa siihen pohjautuva kriittinen yhteiskuntateoria miten järkevään ajatuksen voimaan ja hellittämättömään pyrkimykseen tahansa. Eräät modernit tieteenteoreetikot katsovatkin tutkimuksen ja tutkijan olevan aina tavalla tai toisella sidoksissa intressinäkökohtiin, joten perusolettamus ulkopuolisen ja tutkijasta riippumatto-

⁶ Badura, Recht, Theorie des Rechts, Rechtsphilosophie, Fischer Lexikon, Recht s. 128 käytetäänkin termiä valtiomonopolistinen kapitalismi tällaisessa edistyksellisessä merkityksessä. Miten perusteellisesti asioiden tarkastelu vastakkaisen eli siis sosialistisen järjestelmän ja marxilaisen ideologian näkökulmasta on omansa hapattamaan käsitykset, ilmenee toisen korkealuokkaisen tutkijan, *Milibandin* esityksestä (s. 91), jonka mukaan puuttuminen talouselämän kulkuun mm. tukipalkkioiden avulla tapahtuu tarkoituksella auttaa kapitalistisia yrittäjiä. »Hyvinvointivaltio» ei Milibandin ironisoinnin mukaan missään saakaan sattuvampaa ja täsmällisempää sisältöä ja merkitystä kuin tässä.

man objektiivisuuden ja ehdottoman totuuden mahdollisuudesta olisi periaatteellisesti hauras tai peräti pettävä. Tiedostamista ohjaavilla intresseillä katsotaan aina olevan oma merkityksensä. Niinpä voidaan nykyisin ajatella taloustieteellä ja politologialla — juridiikasta tietysti puhumattakaan — olevan taipumus vallitsevien olojen ymmärtämiseen, selittämiseen ja siis myös tukemiseen — järjestelmien säilyttämiseen — kun taas kriittisen opposition, nykyisyyden jäykistyneisyydestä tulevaisuuden vapautuneisuuteen tähtäävän emansipatoorisen uudistajan rooli luontuisi erityisesti kokonaisvaltaiselle yhteiskuntateorialle (*Naschold* s. 22—26).

Tällaiset tieteenteoreettiset suuntaukset liittyneinä Karl Marxin dialektiseen ja historialliseen materialismiin pohjautuvaan yhteiskuntakritiikkiin ovat väkevänä käytevoimana siinä nykyajan yhteiskunnallisessa radikalismissa, joka lännessä on vallannut erityisesti akateemisen nuorison mielet. Kun siihen vielä on lisätty toisen nykyajan käsityksiin käänteentekevästi vaikuttaneen tutkijan Sigmund Freudin psykologisten oivalluksien sovellutuksia myös yhteiskuntaan, on ns. kriittinen teoria (Frankfurtin koulukunta) voinut päätyä niin syvällistä muutosta vaativiin yhteiskuntakaavailuihin, että ne — Marxin tapaan mutta monipuolisemmin ja nykyajan teoreettisten käsitysten tasolle saatettuina — tähtäävät kenties jyrkempään ja perusteellisempaan mullistukseen kuin konsanaan Marx aikoinaan (*Marcuse*, Yksiuolotteinen ihminen). Myöskään tällaisessa »konkreettisen utopian» mukaisessa yhteiskunnassa ei enää tarvittaisi mm. valtiota eikä siis valtiosääntöäkään. Pannessaan erityistä painoa yksilön vapauttamiseen teknologisen yhteiskunnan yksiuolotteisesta puristuksesta sekä vieraantuneisuudesta kriittinen yhteiskuntateoria näyttää kuitenkin sekä käytännöllispoliittiselta että teoreettiselta asennoitumiseltaan eroavan olennaisesti neuvostomarxilaisuudesta niin monia yhteisiä piirteitä kuin niissä näköjään saattaa ollakin (*SDG* IV p. 348—358 ja VI p. 1138—1196 sekä *Meehan* s. 235—246 ja 406—411).

Vahvasti teoreettisilla kaavailuilla ja vertailevilla näkökohdilla yhteiskunnan sekä erityisesti poliittisten ja taloudellisten järjestelmien rakenteesta ja toiminnasta saattaa olla valtiosääntöoikeuden opiskelussa sikäli merkitystä, että ne muodostavat jonkinlaisen taustan tai viitekehyksen, joka voi tarjota kiinnekohtia orientoituttaessa tarkastelemaan maamme valtiosäännön instituutteja nykyajan radikaalien aatevirtausten keskellä. Ne ovat luullakseni omansa antamaan viitteitä siitä, miten kiinteästi oikeusjärjestys ja valtiosääntö ovat sidoksissa yhteiskuntaan ja sen muihin instituutioihin. Ne antanevat aihetta

Valtiosääntö ja yhteiskunta

kriittilliseen suhtautumiseen irrallisiin lainauksiin muunlaisista ja varsinkin hyvin toisenlaisista ajatusmalleista ja säännöstöistä, jotka eivät hevin voi tulla kysymykseen esikuvina ilman vastaavia muutoksia järjestelmän muissakin osissa. Valtiosäännön eräänä jokseenkin yleisenä piirteenä onkin sen konservatiivinen funktio eli toimiminen vakaannuttajana sekä oikeudellisten instituuttien toiminnassa että myös niiden kehittämisessä ja muuttamisessa.

Lähdeviitteitä:

- Blondel Jean*, An Introduction to Comparative Government 1969.
Churchward L. G., Contemporary Soviet Government 1968.
Denisov—Kirichenko, The Soviet State Law.
Der staatsmonopolistische Kapitalismus, Berlin (Ost) 1972.
Duverger Maurice, Institutions politiques et droit constitutionnel 1970.
Fischer Lexikon, Recht 1971 (Herausgeber: Peter Badura, Erwin Deutsch ja Claus Roxin).
Galtung Johan, Euroopan yhteisö — uusi supervalta 1973.
Galtung Johan, Die Friedensforschung und die internationalen Entwicklungen heute. Universitas 28 Jhrg. (1973) Heft 3 s. 229—236.
Hazard John N., Communists and Their Law 1969.
Kastari Paavo, Kansalaisvapauksien perustuslainsuoja ja valtiosääntöjen hierarkkisen ylemmänasteisuuden muodostuminen, Juhlajulkaisu Kaira & Castren 1961 s. 123—144.
— » — Valtiojärjestyksemme oikeudelliset perusteet 1969.
— » — Valtiosäännön ongelmia, Suomalainen Tiedeakatemia, Esitelmät ja pöytäkirjat 1970 s. 203—218.
— » — Kansalaisvapauksien perustuslainturva 1972.
Kovacs Istvan, New Elements in the Evolution Socialistist Constitution 1968.
Luhmann Niklas, Rechtssoziologie 1972.
— » — Politische Verfassungen im Kontext der Gesellschaftssysteme, Der Staat, Zeitschrift für Staatslehre, Öffentliches Recht und Verfassungsgeschichte 1973 s. 1—22 ja 165—182.
Meehan Eugene J., Contemporary Political Thought, A Critical Study 1967.
Milliband Ralph, Statsmakten i det kapitalistiska samhället 1973.
Naschold Frieder, Politische Wissenschaft. Entstehung. Begründung und gesellschaftliche Einwirkung 1972.
Nousiainen Jaakko, Suomen poliittinen järjestelmä 1967.
Pertiljev M., Neuvostodemokratia ja porvarillinen »sovetologia».
Schumann Klaus, Das Regierungssystem der Schweiz 1971.
SDG = Sowjetsystem und demokratische Gesellschaft I—VI 1966—1972.
Susiluoto Ilmari, Neuvostoliittolaisen hallintotieteen kehityksestä, Helsingin Yliopiston valtio-opin laitoksen tutkimuksia B 5/1973.
YK = Yhteiskuntatieteiden Käsikirja 1963.